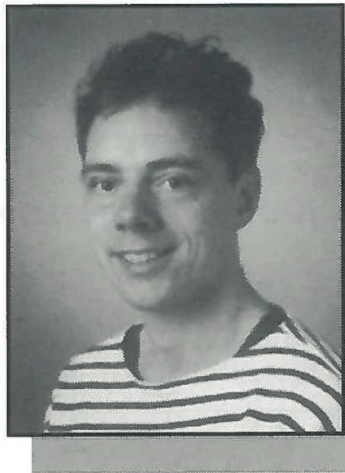

Sociale processer og kulturel mangfoldighed

John Gulløv Christensen

Mag.art. i antropologi.

Lærer på Dansk Flygtningehjælp 1984-1987.
Institut for dansk, fremmedsprog og religion,
Danmarks Lærerhøjskole i Kbh.

Der er flere tilgængelige informationer om verden end nogensinde før. De fleste mennesker har dannet sig forestillinger om andre lande, sæder og skikke. Men de mange vidnesbyrd om menneskers snæversyn og intolerance viser desværre, at mange informationer ikke nødvendigvis fører mere forståelse af verden med sig. Derfor er det prisværdigt, at mange lærere ønsker at afbøde nogle af de uheldigste følger af denne udbredte mangel på forståelse gennem kulturundervisning i skolerne.

Men der er et stort problem. Det er let nok at udfylde undervisningstiden med informationer om et andet land og dets befolkning. Men det er svært at skabe et anderledes grundlag for forståelse end det, der allerede i dag gives

i de fleste sprogklasser rundt om i landets skoler.

Dette er blevet udlagt som en mangel i vores metoder til at beskrive kultur. Flere uddannelsesforskere har derfor peget på et behov for at anvende et videnskabsbaseret kulturbegreb og bruge videnskabelige metoder til at indsamle kvalificeret viden. Men det er et forehavende, der let kan kuldsejle.

I dag har nogle af kulturvidenskaberne, bl.a. antropologien gjort op med forestillingen om, at kultur er et sammenhængende system som alle samfundets medlemmer er bærere af. Derfor er det heller ikke så let at formidle kultur og give forståelse for det anderledes i en undervisningssituation. Spørgsmålet er: Hvad så?

Kultur som grænser og indhold

Mange har gennem tiden forsøgt at give svar på, hvad kultur er - bl.a. fag som antropologi, arkæologi, etnologi, kultursociologi. Kulturvidenskaberne har groft sagt to mål: Beskrivelse af alt, hvad der passerer inden for grænserne af en kultur, - d.v.s. hvad folk gør og siger i deres daglige virke, hvad de tror på, hvordan de lever osv. Det andet mål er at udlede en teori om, hvad der får mennesker til at leve, som de gør. At forklare kulturens egenskaber og art.

Kulturbeskrivelse tog sig lettere ud dengang, der endnu var hvide pletter på landkortet. Da et bjerg, en flod eller et hav var tegn på, at her var der en grænse mellem folk. Folk var adskilte, og hvis forskellige kulturer mødtes, så var det for at handle eller slås.

Dette billede lader sig ikke opretholde i dag. Folk bevæger sig på kryds og tværs af grænser - nogle permanent, andre på gennemrejse. Alle ser samme tv-kanaler. Faktisk blander folk sig så meget med hinanden, at det er svært at finde grænserne mellem forskellige kulturer. Og selv om man skulle finde dem, hvad er der så inden for grænserne?

Det gamle kulturbillede

I mange år satte man lighedstegn mellem sprog, kultur og nation. Det var bekvemt at gøre de statslige grænser til grænser mellem kulturer. Det, der var indenfor, var noget fælles, og det, der var udenfor, var noget anderledes - no-

get fremmed. Uden at blinke kunne man mene, at danskere talte dansk, havde dansk kultur og boede i Danmark.

Man kunne også fortælle, hvordan danskernes nationalkarakter var. Ja, man så sig i stand til at beskrive alle nationalkarakterer på hele jorden. Også dem, der slet ikke var nationer. Kulturen boede i et land, og hvis det land ikke var en nation, - ja så var der alligevel en kultur. Den krøb ind i hovedet på de mennesker, der boede der og fik dem til at gå i kirke og holde fester, at gå på jagt og passe børn, og de gjorde det allesammen på én og samme måde, som Kulturen nu bestemte det.

Forskelle i kultur

Eller sådan så det ud! For mennesker har altid talt forskelligt, haft forskellige vilkår og levet forskelligt, også selvom de kom fra samme land eller region. Som antropologen Anne Knudsen skriver, så boede hendes tipoldemødre alle i Danmark. Men det var ikke dansk de talte. De talte så forskelligt, som man gjorde det rundt om i landet, før rigsdansk blev udbredt bl.a. gennem det nationale skolevæsen.

I dag er kulturvidenskaberne opmærksomme på de forskelle, der er og var inden for nationerne. Man har erkendt, at de nationale kulturer er et resultat af økonomisk og politisk satsning, og at nationernes iøjnefaldende symboler som flag, møntfod og kongehus og deslige er et tyndt lag fernis, der dækker over forskelle og uligheder inden for nationen.

Vi er med andre ord ikke så ens inden for landet eller nationen, som vi gerne fremstiller det. Når en befolkning alligevel kan identificere sig med nationens symboler og udlægger disse symboler som tegn på en fælles kultur, skyldes det ikke mindst de nationale uddannelsessystemers indsats gennem de sidste 3-4 generationer.

I dag samler en del af interessen i sprog- og kulturundervisningen sig om at drage sammenligninger mellem fremmed kultur og elevernes egen kultur. Tanken er, at man kan sammenligne og fremdrage ligheder og forskelle på kulturerne. Men hvis kulturerne ikke er så ensartede, er det svært at afgøre, hvad man skal sammenligne. Samtidig er ligheder og forskelle ikke kun vigtige i forhold til at forstå andre landes borgere. Det er ligeså betydningsfuldt at kende lighedspunkter og variation inden for landenes grænser.

Kulturvidenskaberne og skolernes kulturundervisning står derfor i en vanskelig position. Man ønsker at beskrive sammenhænge og ensartethed. Men den virkelighed, der skal beskrives og forklares, er kompleks både i vores eget land og i alle de andre lande. Og det skyldes ikke kun, at der er kommet indvandrere til. Der har altid været store kulturforskelle inden for det enkelte land. Forskelle, som vi har lært at tale om som sociale forskelle, men som i lige så høj grad er kulturelle, - hvis altså kultur handler om, hvordan man lever, tænker og opfører sig.

Subkultur

I et forsøg på at forklare forskellene inden for de nationale kulturer blev ideen om subkulturer fremsat. For når der var store forskelle i de enkelte lande, så måtte der jo være nogle kulturer - subkulturer - som svarede til disse forskelle - ja, som lavede dem.

Men dette skridt med at underinddele kultur i subkultur var ikke nogen rigtig god løsning. Hvis man kan opdele en kultur i subkulturer, kan man også opdele subkulturer i dele og så fremdeles. Og paradokset er, at det ikke bliver lettere at finde grænserne mellem subkulturerne eller at beskrive fyldestgørende, hvad der er fælles for medlemmer af en subkultur. Medlemmer af subkulturer gør nogle ting på samme måde, men andre ting gør de forskelligt. Selv på arbejdspladsen eller i familien må vi erkende, at mennesker er forskellige - og ens.

Forskelle i generalitetsniveau

Kulturbeskrivelsens problem er, at den udføres på et skønsomt generalitetsniveau. For der er ikke noget bestemt niveau, der er det bedste. Man taler jo lige gerne om europæisk kultur, om dansk kultur eller om ungdomskultur og forventer i hvert tilfælde, at kulturbeskrivelsen afspejler virkeligheden - ja helst, at den kan sammenlignes med et fotografi. Men hver gang kultur beskrives, er generalitetsniveauet begrundet i forhold til, hvad vi bruger beskrivelsen til. I den globale forståelse er det f.eks. mere nærliggende at tale om europæisk kultur end om dansk. I

mødet mellem f.eks. danske og pakistanske børn er det derimod meningsløst at tale om europæisk og asiatisk kultur o.s.v.

Det nedslående perspektiv ved disse problemer med subkulturer og forskellige generalitetsniveauer er, at det er vanskeligt at argumentere for nogen mindste kulturdel uden at ende ved det enkelte individ. Og i det tilfælde vil man jo være lige vidt. Man vil stadig savne forståelse for de komplekse forhold rundt om i verden, som interessen for kultur angår. I dag er situationen således, at vi har en masse gode spørgsmål, - men at vi savner gode svar. Men hvad er et godt svar?

Kulturteori

Som nævnt indledningsvis så har kulturvidenskaberne to mål. Det, som ho-

vedsageligt optager de fleste mennesker i hverdagen, er beskrivelsen af kultur. Det er simpelthen en omstændighed ved det at leve, at man kan redegøre for sine indtryk og oplevelser. Men kulturvidenskabernes andet mål, en teori om, hvordan kultur bliver til, tænker meget få mennesker over. Det er der ellers gode grunde til at gøre, hvis man vil forstå ligheder og forskelle, - og hvis man vil forstå, hvorfor vi både kan se og ikke-se kultur.

Kultur som stjernebillede

Kultur betegner to forhold: en social samordning og samspil mellem forskellige menneskers aktiviteter og et billede af disse aktiviteter. Kulturen er som en nattehimmel. Et billede med særlige figurer, der prenter sig på vores nethinde, når vi kigger efter dem. Men vi kan ikke forstå universets gåder blot

Visse symboler kan udlægges som national kultur, bl.a. mad. Men de er ofte skabt bl.a. gennem uddannelsessystemer. Restaurant i Studiestræde i København. (Foto: John Gulløv Christensen)

ved at kigge på stjernebilleder. Nattehimmelen tager sig som bekendt anderledes ud fra andre udkigsposter end jorden.

Tilsvarende fremstår kulturbilleder på baggrund af millioner af uafhængige og dog samspillende processer. Vi skal heller ikke forvente at forstå fænomenet kultur ved at se på andre mennesker og beskrive det, vi ser, som kultur. Når kultur er billeder på nethinden så at sige, indebærer det også, at kultur er perspektivisk. D.v.s. at kulturbilledet afhænger af, hvorfra man kigger. Bad man f.eks. mennesker fra alle verdens lande om at besøge og beskrive Danmark og danskere, så ville man ikke få én beskrivelse af Danmark. Nogle ting ville måske gå igen, - men grundlæggende ville man få en masse forskellige vidnesbyrd om, hvordan danskere tager sig ud fra forskellige kulturelle perspektiver. Kultur er derfor ikke noget, der er og kendetegner danskere, - det er en måde, hvorpå man ser på verden.

Men i fænomenet kultur ligger der som nævnt også en samordning af flere menneskers perspektiver. En samordning, som har fået mange forskellige betegnelser i tidernes løb: Socialisering, opdragelse, uddannelse, gruppepres, kommunikation, konkurrence, samfundsstruktur og meget mere. Hvis vi skal forstå, hvordan denne samordning sker, så er man nødt til at forlade forestillingen om kultur som et billede eller som ét sammenhængende tanke- eller idésystem. Ligesom man ikke kunne sende Appollo rumskibet til månen blot ved at studere stjernebillederne, kan man ikke alene gennem beskri-

velse finde forklaringer på menneskers handlinger. Skal man rejse gennem rummet, skal der andet og mere til end at kigge stjerner. Nemlig en forståelse af de kræfter, der virker i rummet.

Svagheden ved kulturbeskrivelser og teorien om kultur som sæt af regler, er netop den manglende forståelse af, hvilke kræfter, der skaber ligheder og forskelle mellem mennesker. I undervisningssammenhæng bliver dette problem særligt påtrængende, når målet er at skabe forudsætninger for, at eleverne forholder sig åbent og tolerant overfor fremmede mennesker, der tænker og handler på måder, der virker ubegribelige for os.

Et nyt bud

Til erstatning for en efterhånden noget ramponeret og forvirrende kulturteori har man i antropologien og sociologien bl.a. arbejdet med, hvad der betegnes som praksisteorier. Det er teorier, der kombinerer det enkelte menneskes særegenhed med de krav, det stilles overfor af et eller flere andre mennesker - eller af et samfund. Dette syn på kultur handler om processer og forklarer, hvordan forskelle og ligheder opstår, hvordan de fungerer, og hvorfor de opretholdes. Det er teorier, der fokuserer på forskellenes plads inden for et større system af forskellige, men relaterede mål og værdier.

Kultur er som sagt en måde at se på verden. Det er det enkelte menneskes perspektiv på verden og billede af den. Men mennesker samspiller hele tiden

med verden og med andre mennesker. De får andre mennesker med sig og mod sig afhængigt af, hvad de siger, og hvordan de handler. Enhver handling, enhver interesse kan skabe forståelse eller modstand. Den bliver fortolket af andre og indskrevet i deres verdensbilleder. Uanset om vi går til fodbold eller ikke gør det, om vi går med sikkerhedsnåle i kinden eller ej, om vi giver hånd, går med åbentstående skjorte eller bøvser offentligt - er der altid andre mennesker, som - måske uden at tænke over det - tolker vores handlinger og bestemmer sig for, hvordan de vil reagere på os. Således forsøger antropologien gennem dette syn på kultur at omfatte alle sociale processer og give plads til at forstå forandringer og forskelle.

Perspektiver for fremmedsprogsundervisningen

Fremmedsprogsundervisningen må gå direkte mod målet - at skabe forudsætninger hos eleverne for at begå sig i forhold til forskellige mennesker, som de ikke på forhånd ved noget om. Det gør man ikke ved at vise billeder af kultur. Dels fordi man ikke ved, hvilke grænser de er bestemt af, og dels fordi det ikke er muligt at lære eleverne om

alle mennesker, som handler og tænker på uforudsigelige måder og har forskellige interesser og mål i tilværelsen. I stedet må man lære eleverne at konfrontere og fortolke de konkrete omstændigheder, hvorunder forskelle og ligheder opstår. Det er en opgave, som endnu er i sin vorden. Men på lang sigt vil det være muligt at bygge en sprogundervisning op, der viser, hvordan kulturelle fremtrædelsesformer holdes fast af sociale kræfter. Kræfter, der altid er virksomme, og som er en del af den virkelighed, som eleverne færdes i. Kun gennem analyse af de processer, der får folk til at handle og se på verden, som de gør, kan man gøre sig håb om at bibringe eleverne en forståelse, der måske vil føre til en større grad af tolerance.

Litteratur:

Gulløv Christensen, John: Sprog og kultur i europæisk integration.
i: Liep, John og Karen Fogh Olwig, m.fl.: Komplekse liv. Kulturel mangfoldighed i Danmark. Kbh., Akademisk Forlag. 1994.

Knudsen, Anne: Kultur uden kampvogne. Kulturel decentralisering i Europa. Den danske Europabevægelse, 1994. 48 s.

KULTUR, DET ER ...

„Et folks traditioner og skikke - folks daglige omgang med hinanden - uddannelse (fra fødsel til død) - kunst og litteratur“.

Se Karen Risagers artikel om sproglæreres definitioner s. 34-35